

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЗА РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПІД ПРИЗМОЮ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Здійснена оцінка підсумків реформування національної економіки за роки незалежності з погляду макро-економічної стабільності.

The paper analyzes the results of the reform of the national economy since independence in terms of macro-economic stability.

Постановка проблеми. З розпадом СРСР і здобуттям незалежності на шлях самостійного як політичного, так і економічного розвитку вийшла одна з найбільших колишніх радянських республік – Україна. Маючи колосальний потенціал (достатньо розвинена промисловість, зокрема, такі сучасні виробництва, як авіа- і ракетобудування, системи космічного управління, високий рівень освіченості населення, високий науково-технічний потенціал, можливості для динамічного розвитку сільського господарства тощо), вона отримала шанс досить швидко перетворитися в одну з найрозвиненіших країн Центральної та Східної Європи та, водночас, ризики швидкої втрати своїх переваг були значними.

Україна більше, ніж інші колишні республіки була інтегрована в єдиний народногосподарський комплекс СРСР, значна частина її економіки працювала на військово-промисловий потенціал, а основні фонди мали великий ступінь зносу. Основу господарства становили галузі, що важко піддавались реформуванню, які й у розвинених країнах здебільшого є малорентабельними або дотаційними. Тому створення збалансованого господарського комплексу на ринкових засадах передбачало не тільки зміну функціональних зв'язків, а й кардинальну реструктуризацію економіки, інше розміщення продуктивних сил. Суть соціально-економічної трансформації мала зводитись до того, щоб змінити існуючий економічний порядок (економічну систему), забезпечити економічне зростання на основі науково-обґрунтованих підходів, концепцій, моделей.

Аналіз досліджень і публікацій. Щодо питань трансформації командно-адміністративної економіки в ринкову, шляхів та основних напрямів економічної політики перехідного періоду велися доволі суперечливі дискусії низки вітчизняних учених. Науковці намагалися обґрунтувати шляхи переходу від централізованого планово-директивного господарства до ринкової економіки, прагнули виробити єдину методологію, спільні рекомендації владним органам. Свої міркування вітчизняні вчені будували на основі аналізу альтернативних концептуальних теорій, що існували у світовій економічній науці наприкінці минулого сторіччя. У першу чергу, за основу бралися популярні у 80-ті роки ХХ ст. теорії економічного зростання та економічного розвитку і їх трактування в неолібералізмі, неокласиці та неокейсіанстві.

Серед учених, які перебували під впливом неоліберальної концепції американського монетаризму, сформувався напрям реформаторів, лідерами якого були В. Пинзеник, В. Лановий, які виступали за суттєве обмеження втручання держави в економічні процеси, за структурну перебудову економіки. Погляди представників цього напрямку ґрунтувалися на визнанні переваг ринкового механізму над економічною політикою держави. На їхню думку, втручання держави в економічні процеси є шкідливим, оскільки вона, у багатьох випадках, диктує однобічну, лобістську та підпорядковану політичним амбіціям керівництва програму дій на тривалий період. Українські прихильники монетаризму переконували, що тільки повна економічна свобода та вільне підприємництво спроможні забезпечити перехід до ринкового господарювання та ефективного економічного розвитку.

Більш помірковані прихильники другого напрямку: А. Гальчинський, С. Мочерний, Ю. Пахомов, В. Черняк взяли за основу кейнсіанську методологію з її теорією державного регулювання економіки. Прихильники кейнсіанства переконували, що держава спроможна забезпечити макроекономічну рівновагу. Вчені стверджуючи, що українська економічна система повинна бути економікою змішаного типу, орієнтованою на соціальні проблеми. Обидва напрями проходили апробацію на рівні наукових дискусій, однак, цілісної концепції суспільної трансформації впродовж 90-х рр. так і не було розроблено, як і не було відповідної програми на перехідний період. Лише наприкінці 90-х років ХХ – на початку ХХІ сторіччя з'явилися наукові праці, присвячені проблемам переходу національної економіки до ринкової організації, зокрема, питанням оптимізації галузевої структури національного виробництва, забезпечення його конкурентоспроможності на світових ринках, модернізації вітчизняної промисловості.

Аналіз розробки вітчизняними вченими моделей та варіантів розвитку національної економічної системи засвідчує складність цього процесу, відсутність єдності підходів та методик, орієнтацію на різні зарубіжні школи та досвід, хоча, варто зазначити, що вирішення проблем макроекономічної стабільності вимагає принципово нових підходів.

Постановка завдання. Метою дослідження є оцінка підсумків двадцятирічного реформування економічної системи України з погляду макроекономічної стабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Народногосподарський комплекс України історично орієнтувався на максимальне включення до загальносоюзного поділу праці. Згідно з останнім, Україна була виробником палива, енергії, хімічної сировини, металу, металомістких виробів, продукції оборонно-промислового

комплексу. Питома вага продукції, готової до кінцевого споживання, на рубежі 1980–1990-х років складала лише 34 %. На частку товарів народного споживання припадало всього 29 % промислової продукції. Наслідком внутрішньосоюзної спеціалізації української економіки став також високий ступінь монополізації виробництва: на початку 90-х років 75–80 % промислової продукції вироблялося підприємствами – монополістами. Інвестиції скеровувались на екстенсивне розширення парку устаткування, нове будівництво, тим часом як коефіцієнт зношеності основного капіталу на початку 90-х років досяг майже 50 %, а в металургії – 60 %, причому, термінової заміни потребувало близько 40 % машин і устаткування.

Підтримувати відносно високий рівень споживання Україні дозволяв жвавий міжреспубліканський обмін, який складав у 1991 році близько 80 % загального обсягу зовнішньої торгівлі України. Орієнтація на союзних споживачів зумовила специфіку експортної продукції, значна частка якої потребувала для збуту саме внутрішнього ринку СРСР і користувалася слабким попитом на світовому. Характерною рисою експортного потенціалу України було нерівномірне його розміщення: за підрахунками науковців Національного інституту стратегічних досліджень сім областей України у 1991–1992 роках виробляли 70 % експортної продукції, а 11 – 6,3 %, що заклало підвалини регіональних диспропорцій.

Економіка України мала високий ступінь енергетичної залежності: на 90–95 % від зовнішніх поставок нафти, 75 % – природного газу. Специфіка енергоносіїв полягає саме в тому, що вони беруть участь у виробництві усіх видів продукції, отже, є технологічно та економічно детермінуючою складовою відтворювального процесу. Тому для підтримання останнього Україна потребувала значних валютних резервів, а валютний курс і рівень цін на енергоносії виступали важливими чинниками імпорту інфляції.

Аналіз стану продуктивних сил України початку 90-х років ХХ ст. дозволяє характеризувати її промисловий потенціал як значний, але структурно недосконалий, тобто такий, що був нездатен динамічно змінюватися залежно від ринкових сигналів і потреб українського суспільства та стати основою сучасної стратегії економічного розвитку. Таким чином, планова модель, яка об'єктивно відіграла значну позитивну роль в розвитку вітчизняної економіки в двадцятому сторіччі, в кінці 1980-х років вичерпала свій ресурс.

На фоні економічної стагнації в СРСР особливо привабливими здавалися західні динамічні ринкові держави, де приватний сектор із свободою підприємницької ініціативи поєднувався з високими стандартами життя. Закономірно, що ринкова економіка стала вельми привабливою альтернативою плановій моделі. Перехід до неї пов'язувався із створенням незалежної держави, відділеної від СРСР і від необхідності забезпечувати економічні потреби всього союзу.

Із здобуттям незалежності українці оптимістично поринули в період економічних трансформацій, мета яких – динамічна європейська соціально-розвинута економіка з потужним промисловим комплексом, значним сегментом сфери послуг та ефективним державним сектором.

В “Основних напрямках економічної політики України в умовах незалежності”, схвалених Верховною Радою 25 жовтня 1991 р., зазначалося: “Докорінна структурна перебудова народного господарства, кардинальні зміни в інвестиційній діяльності розглядаються як найважливіші пріоритети розвитку економіки для надання їй більшої динамічності і соціальної спрямованості” [5].

Документ визначав наступні стратегічні цілі.

1. Створення розвинутого індустріального споживчого сектора економіки як необхідної умови мобілізації соціальних резервів економічного зростання.

2. Подолання існуючої в республіці структурно-технічної незбалансованості народного господарства за рахунок прискореного розвитку переробної та харчової промисловості, промисловості будівельних матеріалів, усієї сфери виробництва товарів народного споживання.

3. Зміна структури і обсягів інвестицій з метою прискореного розвитку виробництва машинобудівної продукції для потреб агропромислового сектора, легкої, харчової та інших галузей промисловості, які працюють на наповнення споживчого ринку, а також задоволення різноманітних потреб населення.

4. Регулювання структурних зрушень шляхом прискорення відтворювальних процесів, зокрема, через зростання в майбутньому в 1,5–2 рази норми виробничого нагромадження у національному доході, скорочення військових витрат, державних видатків на утримання неефективних та збиткових виробництв з метою забезпечення великомасштабного перерозподілу матеріальних, фінансових і трудових ресурсів на користь галузей і виробництв, що працюють на споживчий ринок. Цей нормативно-правовий акт двадцятирічної давності свідчить, що в тогочасних політиків було чітке і правильне розуміння стратегічних орієнтирів реформ. Нажаль, без тактичних кроків з реалізації конкретних завдань ця стратегія залишилася лише декларацією того, куди в кінцевому підсумку хотіли прийти творці незалежної України.

Необхідними передумовами суспільно-політичних та економічних зрушень мали стати: розбудова ефективної системи державного управління, формування дієздатного і відповідального політичного класу, створення нової якості влади в Україні. Як відомо, економіка Заходу до сучасної її структури рухалася від дрібної приватної власності до великої, від вільної конкуренції і вільного ціноутворення до монополії та запровадження механізмів державного регулювання. Економіка ж України, максимально удержавлена й зарегульована, мала рухатись у протилежному напрямі. Відповідно, ключовим елементом ринкових трансформацій в Україні мусило стати розуміння їх інверсійного характеру порівняно з класичним процесом. Проте, через низку об'єктивних і суб'єктивних факторів, шанси України швидко наблизитись до розвинених країн світу за рівнем розвитку були втрачені, а ризики нівелювання своїх переваг значною мірою проявилися.

У системі макроекономічних показників будь-якої країни одними з найголовніших є розміри й темпи зростання ВВП, які, значною мірою, визначають загальні параметри економічного розвитку країни.

Показник ВВП України свідчить, що в економічному плані вона розвивалася нерівномірно (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Динаміка реального валового внутрішнього продукту

Рік	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Відсотків до 1990 р.	91,3	82,3	70,6	54,4	47,8	43,0	41,7	40,9	40,8	43,2	47,2	49,7	54,4	61,0	62,7	67,3	72,6	74,2	63,3	65,8	69,3

В перші роки незалежності Україна втратила близько половини ВВП від його рівня 1990 р. Крім прорахунків тодішніх реформаторів, відсутності радикальних перетворень у господарському житті країни, причинами різкого падіння ВВП стали політичні процеси. Українська посткомуністична політична верхівка була не готова і не здатна до рішучих дій, гальмувала будь-які зміни, закликаючи українське суспільство рухатися не вперед, а назад (в кращому випадку, була налаштована до повільних реформ та поступової трансформації економіки), в той час, як ліві сили інших європейських країн після падіння комуністичних режимів адаптували свою ідеологію до нових умов і долучилися до розбудови ринкової економіки з соціальною спрямованістю. В середині 1990-х років наслідком політичного протистояння та відсутності ринкових реформ, реальних заходів направлених на розбудову конкурентоспроможної національної економіки стало те, що планова модель економіки уже була зруйнована, а нова ринкова – ще несформована. Така ситуація лише поглиблювала трансформаційну кризу і віддаляла перспективи її подолання. У 1999 р. падіння ВВП сягнуло дна: економічний спад зупинився на позначці 40,8 % ВВП від його рівня 1990 р. Немає жодного прикладу в історії цивілізованих країн двадцятого сторіччя, коли б держава в мирний час втратила 60 % ВВП. У 2000 р. ВВП України становив 43,2 % від його рівня 1990 р., а обсяг промислового виробництва – 61,6 % останнього (для порівняння: виробництво США в 1929–1933 рр. скоротилося на 46 %, а в Радянському Союзі в період Великої Вітчизняної війни найбільше падіння промислового виробництва становило 30 %); виробничі потужності більшості галузей промисловості використовувалися лише на 20–60 %. За десятиріччя реформ відбулося істотне скорочення всіх складових використання ВВП: споживання домогосподарств – майже вдвічі, валового накопичення – у 5,7 рази, загальнодержавних витрат – на 1/7 (однак, у їх складі витрати на освіту, охорону здоров'я, науку, культуру скоротилися набагато більше). В той же час, рівень реального ВВП проти рівня показника 1990 року в Польщі склав 144 %, у Словенії – 120 %, в Албанії – 110 %, в Угорщині – 109 %, в Узбекистані – 95 %, у Білорусі – 88 % [2].

З 2000 р. спостерігається реальне зростання ВВП, але економічна криза внесла свої корективи в економічний розвиток держави. Різке зниження експорту і внутрішнього попиту у четвертому кварталі 2008 р. і у 2009 р. стали причинами різкого спаду ВВП України, в цілому, економіка країни зазнала найбільшого спаду у листопаді 2008 – лютому 2009 р. [1]. Спад ВВП України був також спричинений найглибшим спадом за 2009 р. у будівництві, переробній промисловості і торгівлі. Відсутність ринків збуту, тимчасове припинення фінансово-господарської діяльності підприємств у зв'язку з фінансовими труднощами, зменшення реальних доходів населення, зростання заборгованості з виплати заробітної плати, зниження спроможності населення до споживання і обмеження споживчого кредитування стало причиною зменшення товарообороту вітчизняних підприємств.

Посткризове відродження розпочалося в 2010 р., прискорення зростання ВВП в останні роки було викликано високим внутрішнім попитом населення і нагромадженням основного капіталу. Це пов'язано не стільки з реальним технічним переоснащенням підприємств, скільки зі збільшенням фінансування програм до Євро-2012. За обсягом номінального ВВП, розрахованим з урахуванням паритету купівельної спроможності (ПКС), країна у 2010 р. посідала в рейтингу 39-ту сходинку з показником 305,2 млрд дол., обійшовши за розміром економіки, зокрема, Норвегія, Чехія, Данія, Португалія і Фінляндія. Проте, за показником ВВП на душу населення, який відображає більш повну картину про реальний рівень заможності країни, Україна посідає вкрай низькі позиції. За даними Світового банку, в рейтингу країн за рівнем ВВП на душу населення за ПКС Україна з показником 6580 дол. є аж вісімдесятою. Більше того, Україна – друга після Молдови найбідніша країна Європи [2].

Не вдалося Україні за часів незалежності досягти стратегічних переваг в галузі зовнішньої торгівлі. Товарна структура зовнішньої торгівлі України практично не змінилася. У цілому, структура експорту охоплює багато видів товарів, але основні обсяги валютних надходжень забезпечує експорт металів, товарів хімічної промисловості, добрив, деяких видів продукції харчової промисловості. Що стосується імпорту, то його структура дісталася Україні в спадок від колишнього СРСР і відображає суперечності сучасного періоду, який, передусім, характеризується імпортозалежністю України, в першу чергу, від Росії, яка забезпечує українську промисловість вуглеводнями. При цьому, країна має хронічне від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу (табл. 2) [1].

Таблиця 2

Зовнішня торгівля України товарами

Показник, млрд дол. США	Рік																
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Експорт	14,4	14,2	12,6	11,6	14,6	16,3	18,0	23,1	32,7	34,2	38,4	49,3	67,0	39,7	51,4	68,41	
Імпорт	17,6	17,1	14,7	11,8	14,0	15,8	17,0	23,0	29,0	36,1	45,0	60,7	85,5	45,4	60,7	82,61	
Сальдо	-3,2	-2,9	-2,1	-0,2	0,6	0,5	1,0	0,1	3,7	-1,9	-6,6	-11,4	-18,5	-5,7	-9,3	-14,2	

У тісному взаємозв'язку з усіма економічними проблемами знаходиться і проблема оплати праці. Належний процес формування заробітної плати є важливою умовою як економічного зростання та конкурентоспроможності національної економіки, так і забезпечення добробуту та високих стандартів життя членів суспільства. Процес формування заробітної плати є однаково важливим для всіх учасників економічних відносин. Так, рівень життя працівника прямо пропорційний зарплаті, яку він отримує; належне формування заробітної плати сприяє підвищенню рівня продуктивності компанії, що важливо для роботодавця; для держави заробітна плата працівників – це джерело надходжень до бюджету та забезпечення належного виконання нею її публічних функцій.

У першій половині 1990-х років глибока трансформаційна криза була обтяжена хибною політикою лібералізації цін і спробою стримування гіперінфляції шляхом заморожування заробітної плати працівників на заниженому рівні. Саме тоді було сформоване замкнуте коло падіння продуктивності та заробітної плати (рис. 1).

Рис. 1. “Порочне коло” спадної продуктивності і заробітної плати

Протягом періоду економічного зростання зазначену диспропорцію усунути не вдалося, темпи зростання заробітної плати залишаються повільними (табл. 3) [1].

Таблиця 3

Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати, %

Рік	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року
1995	514,2	356,7	110,6	128,1
1996	171,4	121,7	96,6	86,2
1997	113,7	109,4	96,6	97,6
1998	107,2	106,2	96,2	87,1
1999	115,7	124,3	91,1	103,4
2000	129,6	135,4	99,1	103,6
2001	135,2	127,7	119,3	120,4
2002	121,0	117,0	118,2	115,6
2003	122,8	124,4	115,2	113,8
2004	127,5	127,7	123,8	120,8
2005	136,7	144,9	120,3	131,5
2006	129,2	125,2	118,3	111,7
2007	129,7	131,1	112,5	110,3
2008	133,7	119,5	106,3	97,0
2009	105,5	111,6	90,8	99,1
2010	120,0	120,1	110,2	110,5
2011	117,6	116,2	108,7	111,0

Загрозливих масштабів набули процеси матеріального розширення населення України, які сформувались протягом 1990-х рр., і з того часу ситуація не змінювалася на краще. Навпаки, посилюється поляризація між найбагатшими та найбіднішими верствами населення, між містом та селом, між столицею та регіонами, а більш, як 80 % населення перебуває за межею бідності. Поряд із цим в країні існує і проблема безробіття. Водночас, становище на ринку праці консервується значною мірою внаслідок суттєвого адміністративного та податкового тиску на роботодавців.

У цьому дослідженні не можна пройти і повз того факту, що проблеми в економіці України в останні двадцять років призвели і до хронічної інфляції. Зрозуміло, що висока інфляція (зростання цін і, відповідно, зниження купівельної спроможності національної грошової одиниці) призводить не лише до погіршення суспільного добробуту, але й до втрат у вартості всіх активів національної економіки та суспільства загалом. Розвинуті країни, як правило, утримують інфляцію у встановлених межах. Успішні постсоціалістичні країни протягом першого десятиріччя успішних трансформаційних перетворень (до початку 2000-х років) зуміли “приборкати” інфляцію до рівня менше 10 % (у річному вимірі). Що стосується пострадянських країн, включно з Україною, то навіть у період економічного зростання показник інфляції був двозначним (табл. 4) [1, 2].

Таблиця 4

Інфляція в окремих країнах Європи, % до попереднього року

Рік	Австрія	Німеччина	Франція	Швеція	Болгарія	Литва	Угорщина	Польща	Словаччина	Білорусь	Росія	Україна
1993	2,8	3,7	2,4	2,6	72,8	410	22,4	35,3	23,0	1190	874	4735
1994	2,8	2,5	1,8	2,4	96	72,1	18,8	32,2	13,4	2434	307	691
1995	2,3	2	1,7	3,5	62,1	39,5	28,3	27,9	9,9	709	197	376
1996	1,3	1,0	1,4	1,4	123	24,7	23,5	19,9	5,8	52,7	47,6	80,2
1997	0,9	0,7	1,3	1,6	1061	8,8	18,3	14,9	6,1	63,8	14,8	15,9
1998	0,5	1,1	0,8	0,8	18,8	5,1	14,3	11,8	6,7	73,0	27,7	10,6
1999	0,7	0,5	0,4	0,7	2,6	0,8	10	7,3	10,7	2947	85,7	22,7
2000	1,4	0,3	0,7	1,3	10,4	1,0	9,8	10,1	12,0	1696	20,8	28,2
2001	2,1	1,3	1,7	2,3	7,5	1,3	9,2	5,5	7,3	61,1	21,5	12,0
2002	1,7	1,4	1,9	1,7	5,8	0,3	5,3	1,9	3,3	42,6	15,8	0,8
2003	1,3	1,0	2,2	2,3	2,3	-1,1	4,6	0,8	8,4	28,4	13,7	5,2
2004	2,0	1,8	2,3	1,0	6,1	1,2	6,8	3,5	7,5	18,1	10,9	9,0
2005	2,1	1,9	1,9	0,8	6,0	2,7	3,6	2,1	2,08	10,3	12,7	13,5
2006	1,7	1,9	1,9	1,5	7,4	3,8	3,9	1,0	4,3	7,0	9,7	9,1
2007	2,2	2,3	1,6	1,7	7,6	5,8	7,9	2,5	1,9	8,4	9,0	12,8
2008	3,2	2,8	3,2	3,3	12	11,1	6,1	4,2	3,9	14,8	14,1	25,2
2009	0,4	0,1	0,1	2,2	2,5	4,2	4,2	3,5	0,9	13,0	11,7	15,9
2010	1,3	0,9	1,2	2,4	2,2	-1,2	4,3	2,3	0,8	7,3	7,0	9,2

Стосовно чинників і складових формування інфляційної динаміки в Україні доречно звернути увагу на наступне. Хоча, звичайно, інфляція має суттєву монетарну складову, проте, в Україні динаміка безпосередньо монетарних агрегатів, з одного боку, та інфляції – з другого, по суті, не має чіткої кореляції. Варто зазначити, що інфляція, значною мірою, зумовлювалась адміністративними заходами (кратними підвищенням цін і тарифів) у монополізованих секторах – енергетичному, комунальному, транспортних перевезень. Слід також зауважити, що високий рівень інфляції (10 % і вище) унеможливило встановлення та підтримання Україною низьких відсоткових кредитних ставок (для цього інфляція має бути, принаймні, вдвічі меншою) та зберігає ризики макроекономічних дисбалансів, перешкоджає довгостроковому плануванню економічної діяльності, негативно впливає на купівельну спроможність, що обумовлює обмеження пропозиції товарів і послуг, а відтак є стримуючим чинником для підвищення рівня оплати праці. Водночас, “відірваність” інфляційної динаміки від динаміки пропозиції грошей може слугувати певним базисом для такого підвищення, оскільки, в умовах розвитку значна частина коштів спрямовується в заощадження та виробництво, що покращуватиме пропозицію товарів і послуг, а відтак – слугуватиме стримуванню інфляції. В цілому, відзначаючи позитивні зрушення в економіці України (реальне зростання ВВП з 2000 р., зростання реальної заробітної плати та рівня зайнятості населення, “приборкання” рівня інфляції у певні періоди дослідження, посткризове відтворення) викликає стурбованість наростання негативних суспільних очікувань щодо майбутнього української економіки. Про її обґрунтованість/небезпідставність свідчить і той факт, що Україна поступово перетворюється в економічного аутсайдера навіть у СНД.

Позиції України у світовому економічному просторі у рейтингах інституцій, зокрема, Всесвітнього економічного форуму у Давосі, Міжнародного інституту менеджменту розвитку (Лозанна, Швейцарія), Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації Doing Business та ін. є низькими. Зокрема, інтегральний показник ведення бізнесу погіршується (табл. 5) [3].

Оцінки в розрізі окремих індикаторів інтегрального показника ведення бізнесу, відповідно, також низькі, зокрема, одним з найнижчих є рейтинг України щодо системи оподаткування, протягом трьох останніх років – 181-ше місце із 183-х країн, що досліджувалися. Про складність ведення бізнесу в Україні свідчить і дослідження американської неурядової організації Heritage Foundation та газети Wall Street Journal. У 2011 р. у рейтингу економічних свобод Україна посіла 164-те місце серед 179-ти країн світу, погіршивши свій попередній результат. Це останнє місце серед європейських держав.

Рейтинг України щодо умов ведення бізнесу

Показник	Рік			
	2009	2010	2011	2012
Ведення бізнесу	146	142	149	152

Складні умови ведення бізнесу в Україні є, в значній мірі, об'єктивною причиною загрозливих масштабів тіньової економіки, за різними оцінками близько 50–60 % ВВП. Поряд із використанням загальнокримінальної злочинності для “прикриття” своєї діяльності тіньовий бізнес “обслуговується” владними структурами, що істотно розширює масштаби корупції, яка в Україні є системним і масштабним явищем, що зачіпає суспільство й державні інститути, включаючи суди, і являє собою реальну загрозу принципам демократії й верховенства закону. Щодо боротьби з корупцією Україна отримує в останні роки вкрай низькі оцінки міжнародних інституцій, зокрема, Організації економічного співробітництва та розвитку (Стамбульський план дій) та Групи країн Ради Європи проти корупції (GRECO) – у 2010 році 134-те місце серед 178-ми країн, поруч з Того і Зімбабве [7].

Наслідком інституційних вад та неефективної економічної політики є те, що конкурентоспроможність вітчизняної економіки міжнародні експерти також оцінюють вкрай негативно. Рейтинг Міжнародного інституту менеджменту розвитку базується на оцінці чотирьох головних критеріїв: макроекономічної динаміки, ефективності державного управління, ефективності бізнес-сектора, розвиненості інфраструктури. Зокрема, у рейтингу конкурентоспроможності World Competitiveness Yearbook 2011 Україна просіла 57-ме місце із 59-ти. Нижче – тільки Хорватія і Венесуела. За рівнем корупції у цьому рейтингу Україна і Росія займають дві останні позиції [6]. Погіршено також позицію України у рейтингу американської неурядової організації “Freedom House” за 2010 р.; зі списку “вільних” країн її переведено до списку “частково вільних” поруч з Камбоджею, Афганістаном та Свазілендом. На жаль, маючи величезний ресурсно-економічний потенціал, наша країна за роки незалежності девальвуючи всі конкурентні переваги, так і не змогла побудувати ефективну економіку.

Висновки. Отже, двадцять років української незалежності не стали для України періодом динамічного соціально-економічного розвитку, що більшою мірою обумовлено відсутністю застосування належних чітких механізмів та інструментів макроекономічного регулювання. Відповідно, трансформаційні процеси йдуть безсистемно та хаотично, Україна втрачає свої позиції в рейтингах економічно розвинутих країн. Спостерігається поступова “реанімація” основних рис докризової моделі економічного розвитку, яка зберігає значну волатильність економіки та надмірну чутливість до коливань світової кон'юнктури. Між тим, економічне зростання парадоксальним чином поєднується з невпевненістю у сталість цього процесу, що пов'язано з нестійкістю світової економічної динаміки, а поточний стан вітчизняної економіки, незважаючи на досягнуті позитивні зрушення післякризового періоду, також не дає підстав для заспокоєння щодо перспектив подальшого економічного розвитку. Структурні характеристики розвитку країни показують, що зростання не сприяє подоланню суперечностей, які негативно впливають на її соціально-економічний розвиток. Розв'язувати ці проблеми в Україні необхідно комплексно, застосовуючи важелі, властиві макроекономічному регулюванню.

Література

1. Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Діяльність Світового банку в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.worldbank.org.ua/
3. Офіційний сайт Міжнародної фінансової корпорації Doing Business [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/>
4. Офіційний сайт ВЕФ у Давосі <http://www.gcr.weforum.org/>
5. Про основні напрями економічної політики України в умовах незалежності : постанова ВРУ № 1698а-ХІІ від 25.10.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698a-12>
6. IMD World Competitiveness Yearbook. Press Release [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.imd.ch/research/publications/wcy/upload/CHPressReleaseUK.pdf>
7. The Group of States against Corruption (GRECO) Publishes its Report on Ukraine. Strasbourg [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.coe.int/t/dg1/greco/>

УДК 342.95(477)

Н. С. КАРВАЦКА

Хмельницький національний університет

МИТНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: ЗМІНИ, НОВОВВЕДЕННЯ, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Розглянуто основні зміни та нововведення Митного кодексу України. Визначено невирішені в новому Кодексі питання та проблеми.

Considered the main changes and innovations of the Customs Code of Ukraine. Determined unresolved issues and problems in the new Code.